

ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΘΩΡΑΚΙΟΝ ΜΕΤ' ΑΕΤΟΥ

Ἐν τῷ μουσεῖῳ Χαλκίδος κεῖται μεταξὺ ἄλλων παλαιοχριστιανικῶν καὶ βυζαντινῶν γλυπτῶν καὶ ἐν θωράκιον ὀρθογώνιον, ἀποκεκρουμένον μόνον ὀλίγον ἀνω κατὰ τὴν δεξιὰν γωνίαν, φέρον ἐντὸς πλαισίου ἐκ ταινίας τριπλῆς μετὰ κόμβων ἀνὰ δύο ἐφ' ἑκάστης πλευρᾶς αἰτὸν ὀρθιον κατενώπιον μετ' ἀνοικτῶν πτερυγῶν κρεμαμένων πρὸς τὰ κάτω κρατοῦντα διὰ τῶν ὀνύχων κρανίου ἀνθρώπινον.

Τὸ ἀνάγλυφον ἔχει μῆκος 0,85, πλάτος 0,68, πάχος 0,09 λίθου λευκοῦ ὑπομέλανος.

Τὸ ἀνάγλυφον, ὡς εἶπομεν, πλαισιοῦται ὑπὸ τριπλῆς ταινίας, μιᾶς πλατείας ἐν τῷ μέσῳ καὶ δύο στενῶν ἑκατέρωθεν, μετὰ δύο κόμβων ἐφ' ἑκάστης πλευρᾶς τοῦ ὀρθογωνίου. Ἡ τεχνοτροπία ἐν τῷ συνόλῳ αὐτῆς εἶναι καλή. Ἡ ἐργασία δὲ τοῦ αἰετοῦ εἶναι ἐπιμελετημένη. Ἀλλὰ διὰ νὰ χρονολογήσωμεν τὸ ἀνάγλυφον δεόν νὰ ἐξετάσωμεν τὰς ταινίας, αἵτινες εἶναι τὸ διακοσμητικὸν θέμα τοῦ ἀναγλύφου.

Γνωρίζομεν δὲ ὅτι τὸ ἐκ ταινιῶν μετὰ πλέγματος διακοσμητικὸν θέμα εἶναι τὰ μάλιστα διαδεδομένον ἐπὶ θωρακίων, ἐμφανιζόμενον ἀπὸ τῆς παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς καὶ ἐξελιχθὲν βαθμηδὸν φθάνει μέχρι τοῦ ΙΒ' αἰῶνος καὶ ἐξῆς μέχρι τῶν Παλαιολόγων (1). Ἡ ἀρχαιότερα δὲ μορφή τῆς ταινίας εἶναι διπλῆ ταινία ἰσοπαχῆς καθὼς καὶ τὸ πλέγμα, ἀναγομένη εἰς τοὺς ἰουστινιανείους χρόνους, ὡς ἐν θωρακίῳ τοῦ Θεολόγου ἐν Ἐφέσῳ (εἰκ. 33). Ἡ δὲ τριπλῆ ταινία, πλατεῖα ἐν τῷ μέσῳ μετὰ δύο στενῶν ἑκατέρωθεν, ἐμφανίζεται εἰς τὰ πολυάριθμα θωράκια τοῦ Ι' μέχρι ΙΒ' αἰῶνος, τὰ διακρινόμενα διὰ τὴν καλὴν τέχνην καὶ τὰ πλουσίως διακοσμούμενα πολύτιμα πλέγματα αὐτῶν (2). Κατὰ ταῦτα τὸ ἡμέτερον θωράκιον δύναται νὰ χρονολογηθῇ μεταξὺ τοῦ δεκάτου καὶ δωδεκάτου αἰῶνος.

ΑΝΑΓΛΥΦΟΝ ΘΩΡΑΚΙΟΝ ΜΕΤ' ΑΕΤΟΥ

(1) Γ. Σωτηρίου, Ἀνασκαφ. Βυζ. Ναοῦ Ἁγ. Ἰωάν. τοῦ Θεολόγου ἐν Ἐφέσῳ, ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ Δελτίῳ, τόμ. 7ῳ, τεύχ. 1—3, 1924, σελ. 176—177.

— Berthier, Etudes sur l'histoire de la sculpture byzantine, σελ. 57 καὶ ἐξῆς :

(2) Γ. Σωτηρίου, Ἀνασκαφ. Ἱω. Θεολόγου ἐν Ἐφέσῳ, Δελτίον ἀρχαιολογικόν, τόμ. 7ος, τεύχ. 1—3, σελ. 176—177.

Ἔτερον δὲ ζήτημα προκύπτει ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς παραστάσεως τοῦ ἀναγλύφου. Θωράκια μετ' αἰτῶν ἢ ἄλλων πτηνῶν εἶναι πλεῖστα. Οὕτως ἔχομεν ἐν τῷ μουσεῖῳ Χαλκίδος ἕτερον θωράκιον φέρον ἐν ἐγκλίῳ ὀρθογωνίῳ ἐπίσης αἰτὸν ὄρθιον σπαράσσοντα διὰ τῶν ὀνύχων λαγῶν. Ἐν ἄλλοις ἀλλαχοῦ βλέπομεν αἰετοὺς σπαράσσοντας ζῶα ἢ πτηνά (1). Ἄλλ' αἰτὸν κρατοῦντα κεφαλὴν ἀνθρώπου πρῶτην ἤδη φορὰν συναντῶμεν. Ὁ κ. Ν. Παπαδάκης, ἐφορος ἀρχαιοτήτων, περιγράφων τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ἐν τῷ Εὐρετηρίῳ τοῦ Μουσείου Χαλκίδος ἐρωτᾷ μὴ ὁ αἰτὸς κρατεῖ κεφαλὴν διαβόλου. Ἐξέλαβεν ἴσως ὡς κέρατα τὰς ἐκφυομένας ἀνωθεν τῆς κεφαλῆς λοξὰς γραμμὰς δύο ἑκατέρωθεν. Κατ' ἀρχὰς καὶ ἡμεῖς τοιοῦτό τι ὑπεθέσαμεν, ἀλλὰ μεταγενεστέρα καὶ ἐπιμελεστέρα ἐξέτασις τῆς κεφαλῆς ἔπεισεν ἡμᾶς ὅτι ὁ αἰτὸς κρατεῖ κρανίον ἀνθρώπου μᾶλλον, διότι ἢ εἰς δὲν εἶναι ἢ φυσικὴ εἶς, ἀλλὰ μετὰ μικρὰν ἐκ τῶν ἀνω προεξοχὴν, δηλωθεῖσαν διὰ δύο γραμμίδων, φέρει δύο ὀπίς μικρὰς ἐμπρός· αἱ δὲ ἀνω τοῦ κρανίου ἐκφυόμεναι δῆθεν δύο λοξαὶ διπλαῖ γραμμαὶ δὲν εἶναι κέρατα, ὡς ἐκ πρώτης ὄψεως ἠδύναντο νὰ ἐκληφθῶσιν, ἀλλ' ὁ τρίτος δάκτυλος ἑκατέρου τῶν ποδῶν τοῦ αἰτοῦ, διότι στενοῦται πρὸς τὰ κάτω. Ὁ αἰτὸς διὰ μὲν τῶν δύο μακροτέρων δακτύλων κρατεῖ τὸ κρανίον ἐκ τῶν πλαγίων, διὰ δὲ τοῦ τρίτου ἐκ τῶν ἀνω φυσικῶς.

Τώρα διατὶ ὁ τεχνίτης παρέστησεν αἰτὸν κρατοῦντα κρανίον ἀνθρώπινον; Πόθεν ἤντησε τὸ θέμα τοῦτο; Τοῦτο εἶναι πρόβλημα τὸ ὁποῖον δέον ν' ἀπασχολήσῃ ἄλλους ἐπαίοντας.

Ἄλλ' ἐν τῷ θεματι τοῦ ἀναγλύφου τούτου διαβλέπομεν καὶ μίαν ἱστορικὴν παράδοσιν τοῦ ἸΗ' αἰῶνος σχετικὴν μὲ τὸς ἀρματολοὺς καὶ κλέφτας τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου. Ἡ δημῶδες μοῦσα παρέστησε τὸν αἰτὸν τῆς ὑψίστης κορυφῆς τοῦ Ὀλύμπου κρατοῦντα ὁμοίως ὡς ἐν τῷ ἀναγλύφῳ κεφαλὴν ἀνθρώπου καὶ ἐρωτῶντα αὐτήν, ἥτις καὶ ἀποκρίνεται, κατὰ τὸ ἐξῆς δημῶδες ποίημα:

«Ὁ Ὀλυμπος καὶ ὁ Κισσαβὸς τὰ δυὸ βουνὰ μαλώνουν.

Γυρίζει τότε ὁ Ὀλυμπος καὶ λέγει τοῦ Κισσάβου

— «Μὴ μὲ μαλώνης, Κισσαβε, κονιαροπατημένε·

Ἐγὼ εἶμ' ὁ γέρο-Ὀλυμπος, στὸν κόσμῳ ξακουσμένος.

(1) Α. Ὁρλάνδος, Ἡ Παρηγορήτισσα τῆς Ἄρτης, Ἀθήναι 1921, σελ. 46— Γ. Σωτηρίου, Ὁ θεολόγος ἐν Ἐρέσῳ, Ἀρχ. Δελτίον, τόμ. 7ος, τεύχος 1—3, σελ. 177, εἰκ. 51.

Ἔχω σαράντα δυὸ κορφές, κ' ἐξήντα δυὸ βρουσοῦλες·
Πᾶσα βρουσὴ καὶ φλάμπουρο, παντοῦ κλαδί καὶ κλέφτης
Καὶ στὴν ψηλὴ μου τὴν κορφὴν αἰτὸς εἶν' καθισμένος,
Καὶ εἰς τὰ νύχια τοῦ κρατέει κεφάλι ἀνδρείωμένου». —
— «Κεφάλι μου, τί ἔκαμες, κ' εἶσαι κριματισμένο;» —
— «Φάγε, πούλι, τα νιατα μου, φάγε καὶ τὴν ἀνδρεία μου
Νὰ κάμῃς πῆχυ τὸ φτέρο καὶ πιθαμὴ τὸ νύχι.
Στὸν Ἄουρο, στὸ Ἐηρόμερο ἀρματολὸς εἶσ' ἔθην,
Στὰ Χάσια καὶ στὸν Ὀλύμπο δώδεκα χρόνους κλέφτης.
Ἐξήντι ἀγάδες σκότωσα, κ' ἔκαψα τὰ χωριά τους·
Κι ὅσους στὸν τόπον ἀψήσα καὶ Τούρκους καὶ Ἀρβάνιτες,
Εἶναι πολλοὶ, πούλακι μου, καὶ μετρημο δὲν ἔχουν.
Πλὴν ἦθε κ' ἡ ἀράδα μου στὸν πόλεμό νὰ πέσῃ» (1). —

Πρόθεσις ἐμπνεύσθη ὁ ποιητὴς τοῦ ἸΗ' αἰῶνος, ἵνα συγγέσῃ τὸ ἀνωτέρω πλῆρες ζωῆς ποίημα. Βεβαίως ὁ ποιητὴς δὲν ἔγνώριζε τὸ ἀνάγλυφον μὲ αἰτὸν κρατοῦντα εἰς τοὺς ὀνύχους αὐτοῦ κεφαλὴν ἀνθρώπου· οὔτε σχέσεις βεβαίως μεγάλας εἶχε μὲ τὴν ἀρχαιολογίαν, τελείως ἀγνωρομμένην τότε.

Συνεπῶς, εἰάν εἶναι αἴνιγμα διατὶ ὁ καλλιτέχνης τοῦ Ι' αἰῶνος—12ου αἰῶνος ὡς θέμα τοῦ ἀναγλύφου θωρακίου ἐχρησιμοποίησεν αἰτὸν κρατοῦντα κεφαλὴν ἀνθρώπου, εἶναι ἐπίσης αἴνιγμα διατὶ ὁ ποιητὴς τοῦ ἸΗ' αἰῶνος ἐπροσώποποίησε τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀγνωρομμένην παράστασιν ταύτην τοῦ ἀναγλύφου καὶ συγγέσθη τὸ πλῆρες ζωῆς καὶ παραστατικότητος ἀθάνατον αὐτοῦ μικρὸν ποίημα, ὅπερ ἀνωτέρω παραθέτομεν.

Νομίζω ὅτι ἐπ' ἀμφότερῶν τούτων τῶν ἐρωτημάτων δύνανται ν' ἀποκριθῶσιν οἱ εἰδικοί.

Ἐν Χαλκίδι Ἀβρίου 3η. 1924.

Ν. Γ. ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ

(1) Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τόμ. Ε', ἐκδ. α', 1874, σελ. 741.